

НЕСПОДІВАНИЙ ЕФЕКТ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ, ВИКЛИКИ ПЕРЕД НИМ І ШЛЯХ ДО ПЕРЕМОГИ

Клименко Ж. В.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри методики викладання
іноземних мов і світової літератури*

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

У 2022 році вчителі, методисти й науковці відзначили 30-річчя шкільного курсу «Зарубіжна література», поява якого в наших школах засвідчила кардинально новий вектор української освіти. Вектор, що спрямовував на відхід від колоніального статусу вітчизняної культури, утверджував європейське майбутнє України. Так, А. Погрібний як ініціатор уведення цієї навчальної дисципліни наголошував, що на її тлі рідна література «сприймається як важливий і невід’ємний компонент світового літературного процесу..., а не як тінь російської літератури чи додаток до цієї літератури, як це було за радянського часу» [6, с. 15]. У ході ювілейного Всеукраїнського круглого столу сучасні провідні літературознавці та науковці-методисти (О. Ісаєва, Ж. Клименко, Ю. Ковбасенко, Л. Мацевко-Бекерська, Л. Мірошніченко, О. Ніколенко, Г. Токмань, Б. Шалагінов та інші) засвідчили ефективність викладання предмета, його важливу роль у системі вітчизняної мовно-літературної освіти [5]. Також було відзначено, що за тридцятилітню історію нового курсу в школах України впроваджено та успішно апробовано інноваційні технології та методики, що позитивно вплинуло на розвиток літературної освіти в цілому.

Однак чи не *найбільшим здобутком предмета «Зарубіжна література» і водночас для деякого все ще найбільшою несподіванкою є те, що він став справді державницьким, таким, що спрямований не лише на ознайомлення з шедеврами світової літератури, а й на побудову української духовної стіни, тобто україноцентричним* [2; 5].

Із кожним роком новий курс усе більше сприяв формуванню української ідентичності учнів. Важливими кроками в цьому напрямку стали, по-перше, сам факт вивчення зарубіжних творів у кращих українськомовних перекладах, а, по-друге, спрямування на реалізацію українсько-зарубіжних літературних зв’язків. У подальшому до навчальних програм було введено відомості з історії української перекладацької школи, а в підручниках з’явилися не лише матеріали, присвячені майстрам українського перекладу, а й завдання та запитання, що спонукали учнів пізнавати невичерпні можливості української мови через переклади І. Франка, Лесі Українки, М. Рильського, Г. Кочура, М. Лукаша, В. Мисика, В. Стуса та багатьох інших видатних перекладачів. У 2006 р. було представлено технологію вивчення перекладної літератури як важливого складника українського письменства, джерела збагачення вітчизняної культури та могутнього чинника формування національно свідомого українця [1]. Україноцентризм курсу значною

мірою посилюється у воєнний час (з 2014 р., а особливо після 24-го лютого 2022 р.), що стало відповіддю вчителів та науковців на російську агресію. Прикметно, що саме в період повномасштабної війни зі шкільних програм було вилучено твори російської літератури. На сучасному етапі основними напрямками формування української ідентичності учнів засобами зарубіжної літератури можна вважати такі: вивчення творів на українську тематику, опрацювання питання «Україна в біографії зарубіжного письменника», висвітлення патріотичної тематики в інонаціональних творах, увиразнення своєрідності української культури в процесі вивчення зарубіжних творів, формування уявлення учнів про роль вітчизняної перекладацької школи в духовному поступі нашого народу [2, с. 3-5].

Ще на світанку запровадження нового курсу, наголошуючи на українській специфіці його викладання, Д. Наливайко зазначав: «Немає і не може бути універсальної, однакової для всіх країн та народів зарубіжної літератури... Справа передусім у тому, що кожен народ бачить зарубіжну літературу у своїй перспективі і відповідно до цього встановлює в ній ієрархію цінностей» [4, с. 9]. У нашій перспективі – переможно-мирна, квітуча Україна, і відповідно в ієрархії цінностей надзвичайно важливим є формування та збереження в нових умовах української ідентичності. Саме ця ідея має бути й надалі визначальною для розвитку предмета.

І хоча можливості вчителів та учнів були значно обмежені скороченням кількості годин на курс «Зарубіжна література», він і нині надає платформу для формування особистості, з одного боку, з *планетарним мисленням* (яка усвідомлює цінність різних культур, розмаїття світу та взаємозв'язок усіх земель), а з іншого, з *чіткою національною ідентифікацією себе як українця / українки*. Мова йде не лише про етнічну ідентичність, а більшою мірою про національну, громадянську, отожднення себе з рідним народом.

Попри згадані здобутки методики викладання зарубіжної літератури, дотепер багато хто, у тому числі й із освітян, не усвідомлює, у чому ж саме полягає україноцентричне значення предмета. Саме тому доцільно популяризувати цю важливу місію розглядуваного шкільного курсу. Зокрема наголошувати на його можливостях у висвітленні націєвірної ролі нашої перекладної літератури, увиразненні громадянського подвигу українських тлумачів як охоронців рідного слова тощо.

Нині перед нами стоїть *чимало викликів*, пов'язаних із *глобалізаційними процесами*, які ведуть до вихолощення національних компонентів в освіті; і з *особливостями розвитку прийдешніх поколінь*; і з, *поширеною у світі тенденцією до нівелізації ролі гуманітарної*, зокрема літературної освіти. А також із *потужною цифровізацією нашого життя* (яка несе за собою багато позитивів, але й цілу низку проблем). Адже через цифровий формат не так доходять емоції, неможливо обійняти людину, підготувати й представити інсценізацію казки так, як в режимі живого спілкування, відчутти аромат. І це ще далеко не весь перелік обмежень, які враховують учителі при дистанційному навчанні.

Але зрозуміло, що *найбільші виклики нам принесла війна*, і відповідно *маємо дивитись на літературну освіту через оптику війни* [3]. У зв'язку з цим головною нашою метою є зробити предмет *потужним естетично-психологічним щитом*,

який захищатиме учнів від воєнних потрясінь, підтримуватиме і розвиватиме їхню віру в себе, в український народ, в нашу перемогу й процвітання України. У світлі цих завдань варто надзвичайно уважно підходити не лише до вибору творів для вивчення, різноманітних додаткових матеріалів, а й до методичних засобів, зокрема, щоб запобігти *ретравматизації учнів* [3]. Учителю зараз як ніколи має заглибитись у *бібліотерапію, арт-терапію, медіапсихологію*. Вивчивши їхні основні постулати, реалізувати їх під час уроків і позакласних заходів. Бо, напевно, ще ніколи українським педагогам-філологам не потрібно було так, як зараз, *уміння зчитувати терапевтичний ефект художніх творів*.

Таким чином, наш шлях до перемоги лежить через спрямування викладання зарубіжної літератури на розв'язання важливих державницьких проблем:

- *плекання психології переможців, життєстійкості особистості;*
- *зміцнення й популяризацію україноцентричного спрямування предмета;*
- *використання його книготерапевтичного та арт-терапевтичного потенціалів задля підтримки психологічного балансу учнів;*
- *залучення широких можливостей медіапсихології, формування медіаімунітету сучасного школяра.*

Нині українська освіта багато в чому прагне перейняти досвід глобалізаційних освітніх процесів, характерних для Європи. Однак, запозичуючи краще чуже, варто не втратити свої оригінальні здобутки. Саме таким зокрема є шкільний предмет «Зарубіжна література», який разом із курсом української літератури складає своєрідну систему двох дзеркал, що надає учням можливість порівняти своє з чужим. А, отже, краще пізнати та усвідомити власну українську ідентичність.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. 340 с.
- 2.Клименко Ж. В. Шкільний курс «Зарубіжна література» як чинник формування української національної ідентичності учнів. *Всесвітня література в школах України*. 2016. № 7-8. С. 2-7.
- 3.Клименко Ж. В. Як запобігти ретравматизації школярів, викладаючи літературу? *Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. м. Тернопіль, 15 грудня 2022 р. / За заг. ред. Н. Р. Грицак. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 11-18. URL: <https://cutt.ly/K3F5Cl1> (дата звернення: 3.09.2023).
- 4.Наливайко Д. Як же вивчати зарубіжну літературу в школі? *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 1996. №1. С. 7-11.
- 5.«Шкільний курс зарубіжної літератури: традиції, сучасність, перспективи». *Всеукраїнський круглий стіл, присвячений 30-й річниці курсу*. 5 жовтня 2022 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Fa85eWFga3M&t=14090s> (дата звернення: 3.09.2023).
- 6.Шкільний предмет «Зарубіжна література» в українському вимірі». *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2001. № 11. С. 14-20.